

موسیقی
■ سال نوزدهم <p>■ شماره ۱۵۳۴</p>
■ سه‌شنبه <p>۲۷ فروردین‌ماه ۱۳۹۲ <p>۵ جمادی‌الثانی ۱۴۳۴</p></p>
۱۶ فروردین ۲۰۱۳

» نگاه

نوایی در لر خوزستان

علوانیه نام یکی از سبک ها و الحان موسیقی عربی خوزستان است و نامش برگرفته از نام سراینده آن علوان الشویع که در نوازندگی این سبک تخصص داشت.گرفته شده است. همچنین علوانیه یکی از میراث‌های معنوی عرب‌های ایران به شمار می‌آید. موسیقی عربی در استان خوزستان به دو دسته کلاسیک یا قماوی و موسیقی ریغی یا محلی تقسیم می‌شود. لحن علوانی جزو موسیقی‌های محلی این استان است. این طور از مقام حجاز و مقام بیات تشکیل شده که درجه سوم آن ربع پرده و نیم پرده مدام کم می‌شود و حالت خاصی به وجود می‌آورد که در هیچ کدام از موسیقی‌های کشورهای عربی و ایران دیده نمی‌شود و تنها گوشه شوشتری در دستگاه همایون ایران به آن شبیه است و در میان مقام‌ها نیز شباهت زیادی به مقام حجاز دارد.

لحن علوانیه با سازی به نام رباب یا ربابه که یکی از سازهای مردم عرب خوزستان است، نواخته می‌شود. رباب سازی مانند کامپازه است اما از ساده‌ترین وسایل ساخته می‌شود همچنین این ساز در کشورهای امارات، کویت، بحرین و عراق نیز استفاده می‌شود.

لحن علوانیه با سازی به نام رباب یا ربابه که یکی از سازهای مردم عرب خوزستان است، نواخته می‌شود. رباب سازی مانند خوانندگانی مانند حسن مشهوری، سامر زرگانی، علی ادریس و علی رشداوی خواننده می‌شد بلکه در کشور عراق نیز توسط خوانندگان مشهور این کشور استفاده می‌شد.

یحیی جابری، خواننده و رئیس خانه موسیقی محلی عراق (رئیس بیت الریف العراق) در یکی از مقاله‌های خودش در مجله الحیات چاپ کشور سوریه گفته است: من برای تحصیل در سوریه بودم. عده‌ای از دانشجویان اهوازی نغمه‌ای می‌خواندند که برای من خیلی زیبا بود اما شبیه هیچ‌یک از الحان کشور عراق و دیگر کشورهای عربی نبود. از آن‌ها پرسیدم این چه لحنی است؟ آن‌ها گفتند این لحنی به نام علوانی است که به نام سازنده آن، علوان معروف است. این لحن در کشور کویت نیز توسط شخصی به نام عبدالله فضاله یکی از خوانندگان قدیمی و مشهور کویت خوانده می‌شد. وی لحن علوانی را در کویت و بحرین رواج داد.

علوانیه در جریان زندگی
این نوع آواز بعد از مدتی مورد استقبال عامه مردم و سایر هنرمندان قرار گرفت و به نام سراینده (علوان). علوانیه نامگذاری شد. در ادبیات علوانیه به نام شاعر یا گوینده کلام و زمانی که خواننده و نوازنده یکی است نیز اشاره می‌شود. امروزه علوانیه به آوازی توام با آهنگ آرام و تمکین اطلاق می‌شود که تنها با ساز موسیقی ربابه نواخته می‌شود. این سبک از هنرهای عامه مردم عرب ایران به حساب می‌آید. با آنکه تپ مردم‌رین‌شدن شدن بخش بزرگی از فرهنگ و سنن اقوام و ملل مختلف را تحت تأثیر خود قرار داده اما اهالی فولکلور که از میراث داران واقعی هنر فاخر و منحصر به‌فرد هستند در خوزستان می‌کوشند اصالت هنر خویش را حفظ کرده و به آنچه از گذشتگان خود به ارث برده‌اند، پایبند باشند. این سبک موسیقی در بسیاری از مراسم ازدواج‌ها برگزار می‌شود.

رواج علوانیه

در دوره شیخ خزعل موسیقی عربی خوزستان رونق و رواج فراوان یافت. خزعل افزون بر نوازندگان عرب محلی از گروه‌های موسیقی کشورهای عربی نظیر عراق، لبنان و مصر دعوت می‌کرد تا در کاخ‌های وی برنامه اجرا کنند. در دوره پهلوی موسیقی عربی دچار رکود شد. در دهه ۴ شمسی «علوان روشه‌ها» در اهواز پدیدار شد که ردیف‌ها و دستگاه‌های آوازی و انواع شعر مردم عرب خوزستان را می‌نشانند. سبک علوانیه از مرزهای خوزستان و ایران فراتر رفت و در عراق و بحرین و کویت نیز رواج یافت. هم اکنون هنرمندان و ترانه‌سرایان این کشورها این سبک را با نام «علوان اهوازی» می‌شناسند.

سبک آوازی علوانیه در بخش موسیقی «ریغی» قرار می‌گیرد و در خوزستان، آوازخوانان بسیاری سبک و شیوه علوان را دنبال می‌کنند. «حسان اگزار» در بخش «شاورو»، شهرستان شوش دانیال یکی از افرادی بود که با این سبک ترانه‌سرایی می‌کرد.

بر برگزیده شدن حسان در این جشنواره سبب شد احمد حسن البکر آزاو بخواهد برای زندگی به عراق برود اما وی قبول نمی‌کند و تا پایان عمر در ایران می‌ماند.

این پژوهشگر موسیقی آیینی اظهار داشت: حسان تمام آوازاها را ضمن این که نزد علوان فرارگفته بود، آن فنون را به رشته تحریر درآورد و بسیار تأثیر گذار دراین زمینه عمل کرد.

- ادعا و واقعیات تاریخی**

وی درباره ادعای برخی کشورها خاطرنشان کرد:
کشورهایی که این ادعای کذب را دارند ممکن است بتوانند این موسیقی را به نام خود به ثبت برسانند اما خودشان هم می‌دانند که ریشه این گونه آواز و طور از ایران بوده است و به نوعی چشم خود را روی واقعیت بسته‌اند.

جاوید بیان کرد:
درموسیقی عرب و پژوهش‌های دکتر صالح المهدی در کتاب الموسیقی الشرقیه زیر و بم موسیقی کشورهای عرب تا لر آفریقا مطالعه شده و در آن کتاب بیان شده که چه گوشه‌هایی از موسیقی ایران حتی در تونس و مراکش باقی مانده و صالح المهدی بسیار متعهد تأثیر موسیقی ایران بر ترکیه را نیز بررسی کرده است.
وی همچنین از کتاب الموسیقی العراقیه نوشته صبحی عنبر رشید نام برد و گفت: این کتاب اشاره می‌کند که چه میزان موسیقی عراق و امدار ایران است و با این اسناد و مدارک عرب‌ها خود معترفند که چه میزان وابسته به فرهنگ ایرانی هستند،پس هرگونه تلاش برای به نام خود زدن ریشه موسیقی ایرانی، تلاشی مذبحوحه است.
وی ادامه داد: امیدوارم میراث فرهنگی خوزستان و افکار عمومی تلاش کنند آواز این منطقه سریع‌تر به ثبت ملی برسد و پس از آن در زمینه ثبت جهانی آن گام برداریم.

جاوید متذکر شد:
در این زمینه اسناد گرانهایی در مرکز موسیقی حوزه هنری گردآوری شده و حوزه خوزستان میراث فرهنگی خوزستان هماهنگ شده؛ اسناد و فیلم‌های مختلف را ببینند و بهره‌گیری کنند و سازمان میراث فرهنگی نیز با برنامه‌ریزی در این زمینه فکر کند در کمتر از یک سال بتواند حق را به حق‌دار برساند و مردم خوزستان از این نظر مورد توجه جهانیان قرار بگیرند.

همچنین ثبت میراث معنوی از طرف یونسکو سبب شده کشورهای دیگر نیز بیکار نمانند و هر آن چه متعلق به خودشان است یا حتی کشورهای همسایه را به نام خود ثبت کنند.

جاوید متذکر شد:
بحث‌هایی که در مورد میراث آوازی خوزستان مطرح شده و شماری آن را متعلق به کشور عراق دانسته‌اند از پایه مشکل دارد، چرا که کشور عراق حدود ۲۰۰سال پیش جزو ایران بوده و ۲ قرن است مستقل شده و بناهای تیسفون و مداین دلیلی بر این ادعاست که عراق جزئی از ایران بوده و تأثیرات فرهنگی ایرانیان بر این کشور بسیار قابل توجه است.

- تغییرات علوان در طوره‌ای خوزستان**

این پژوهشگر درباره مبدع موسیقی علوانیه گفت:
در حدود ۸۰ سال پیش در خوزستان نوازنده‌ای به نام علوان الشویع تحولی در طوره‌ای خوزستان به وجود آورد و نوآوری درملودی را به وسیله ساز رباب در این طورها که با محدودیت ۴نتی روه‌رو است، ایجاد کرد و با تغییر انگشت‌گذاری روی ساز اهنگ آوازاها را تغییرداد.

جاوید اظهارداشت:
با تغییراتی که علوان در طوره‌ای خوزستان ایجاد کرد این آواز بین اعراب خوزستان فراگیر شد و به سوریه، عراق و سایر مناطق منتقل شد و در آن مناطق نیز با نام خود علوان رواج یافت.

وی درباره حسان اگزار چنانی‌زاده از شاگردان علوان الشویع نیز گفت:
حسان از ساکنان دشت آزادگان در منطقه شاورو بود که من در زمان جنگ نام وی را به عنوان یکی از پژوهشگران موسیقی عرب شنیدم و بعد از جنگ به سراغش رفتم و از مطالعات و پژوهش‌هایش بهره‌مند شدم. همچنین در سال ۸۳ وی در جشنواره منتقبت خوانان در تهران توسط حوزه هنری به جامعه موسیقی کشور معرفی شد چرا که وی آوازهای حماسی و مذهبی می‌خواندوهمچنین باموسیقی علوانیه آشنایی کامل داشت و یکی از خوانندگان برجسته عرب خوزستان بود که در زمان احمد حسن البکر رئیس جمهور سابق عراق درجشنواره سالانه خوانندگان و موسیقیدانان برگزار شد.

پژوهشگر موسیقی محلی و آیینی ادامه داد:
در استان‌های جنوبی کشور همچون خوزستان، بوشهر و هرمزگان نیز به تازگی برنامه‌ریزی‌هایی صورت گرفته چرا که بسیاری از هنرهای این مناطق و میراث معنوی فرهنگی ما حتی به ثبت ملی هم نرسیده بود چه این که به ثبت جهانی برسد و از دست درازی بیگانگان دور بماند.

پژوهشگر موسیقی محلی و آیینی ادامه داد:
در استان‌های جنوبی کشور همچون خوزستان، بوشهر و هرمزگان نیز به تازگی برنامه‌ریزی‌هایی صورت گرفته چرا که بسیاری از هنرهای این مناطق و میراث معنوی فرهنگی ما حتی به ثبت ملی هم نرسیده بود چه این که به ثبت جهانی برسد و از دست درازی بیگانگان دور بماند.

در گفت وگوبا شیخ کریم با وی استاد ربابه نوازعنوان شد

آواز علوانی زیباترین نوای محلی

حماسی یا در مورد دوستان و یاران بود، تماماً حالت و نوع خوانندش با دیگر اشعار متفاوت بود.

خود استاد الشویع نیز شعر می‌سرودند؟

بله، پدر استاد وخودشان شاعران توانمندی بودند به گونه‌ای که به یاد دارم اتفاق رخ داده در یکی از مجالس که در آن حضور داشت را به صورت بداهه و با ساز و آواز به صورت شعر برای من بازگوکردند.

با این‌وصف، چرا خودشان در نوازندگی از اشعار دیگران استفاده می‌کردند؟

در گذشته کتابت ،انتشار شعر و وقایع رسومات و حکایات و داستان‌ها به صورت امروزه نبود و وی با این‌کار به نوعی تاریخ فرهنگ و شعر مخصوص عرب‌های خوزستان را احیا می‌کردند و به نسل‌های آینده فرم صحیح را فرا می‌دادند.

به عنوان آخرین سوال نظر تان درباره اینکه کشور عراق در برنامه ای رادیویی، طور (آواز) علوانی را از هنرهای موسیقایی این کشور معرفی کرد و این فرم آواز را تقلیدی از آوازهای محلی خود نام برد، چیست؟

به هیچ عنوان چنین چیزی صحیح نیست؛ شاید با خاطرهای بتوانم بهتر برای شما قدمت و اصالت این موسیقی را نقل کنم تا به ارزش طور علوانی پی ببرید.

استاد سلمان منکوب یکی از معروف ترین خوانندگان محلی

برخی میراث فرهنگی درکشورمان به سراغ هوشنگ

جاوید پژوهشگر موسیقی محلی و آیینی رفتیم.

وی درباره غفلت سازمان‌های متولی فرهنگی درباره ثبت موسیقی علوانیه گفت:
آواهایی که در مناطق جنوب کشورمان یافت می‌شود تاکنون به‌طور کامل شناسایی نشده زیرا دستگاه فرهنگی ما در چند دهه گذشته سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی کلان در این زمینه انجام نداده است و البته این امر نه تنها در جنوب کشور بلکه در سایر استان‌ها نیز مورد غفلت واقع شده است.

این پژوهشگر اظهار داشت:
با وجود این‌که ایران جزوکشورهایی است که درزمینه حراست از میراث معنوی به یونسکو متعهد شده اما از زمان متعهد شدن به این سازمان تاکنون اقدام‌های گسترده‌ای در این باب انجام نداده است و بیشتر بنا بر ضرورت هنگامی که احساس نیاز می‌شود به این کار مبادرت

استاد جاوید از لزوم ثبت شدن

موسیقی خوزستان می‌گوید

بی‌توجهی به نت ویرانگر موسیقی علوانی

▶ **فاطمه کشاورزی**

پس از ماجرای ساز تار که سند ثبت جهانی‌اش به نام کشور آذربایجان خورد گویا قرار است این بار قطعه‌ای دیگر از فرهنگ موسیقایی این آب و خاک به نام کشورهای همسایه سند بخورد، البته این دفعه تفاوتی اساسی با موضوع تار دارد و آن این‌که گروهی از هنردوستان و علاقه‌مندان به فرهنگ و میراث فرهنگی کشور پیش از این که کار از کار بگذرد دست به کار شدند و با استمداد از منابع اطلاع‌رسانی نگاه مسموم بیگانگان به موسیقی علوانیه خوزستان را شناسایی کردند و منتظرند مسئولان گامی برای ثبت جهانی و حداقل ملی موسیقی عربی خوزستان بردارند تا این میراث ملی محفوظ بماند.

از آنجا که اطلاعات درباره این سبک موسیقی خوزستانی محدود و اندک است و به منظور شفاف‌سازی درباره پیشینه این آواز و ناکامی در ثبت

محمود مشهوری

استان خوزستان را بسیاری از ما به استانی با هوای گرم و شرجی و لوله‌های نفت و منابع خدادادی انرژی‌اش می‌شناسیم. اما این استان در کنار این محاسن، ظرفیت و پتانسیل‌های بی‌شمار دیگری نیز دارد که شاید از نظرها دور افتاده باشد از جمله عرصه فرهنگ و هنر این استان که در کشورمان جایگاه والایی دارد. در میان این هنر و فرهنگ‌ها، موسیقی محلی علوانیه که از زیبایی خاصی نیز برخوردار است. در این منطقه وجود دارد که لزوم توجه به سایر ظرفیت‌ها وفرهنگ‌های این استان را پررنگ‌تر می‌کند و البته جایگاه مردانی که این موسیقی را زنده نگه داشته‌اند نیز آنچنان رفیع است که باید پاس داشته شود. شیخ عبدالواحد(کریم) باوی مردی از تبار این هنرمندان است که موی در راه اعتفالی این هنر در این خطه سپید کرده است. وی که متولد ۱۳۲۳ در اهواز است و از ۴ سالگی در روستاهای دامغه وپهیر روزگار سپری کرده است و به ۲ زبان عربی و انگلیسی نیز تسلط دارد در گفت وگویی با **ایران** از چگونگی آشنایی‌اش با این موسیقی می‌گوید.

آشنایی شما با ساز ربابه و موسیقی علوانی به چه زمانی برمی‌گردد؟

قبل از پاسخ به این سوال ابتدا باید بگویم که من هیچ وقت ادعای نوازندگی ساز ربابه را در جایی نداشتم‌اما به یاد دارم در جوانی در محل کارم با دیدن ساز ربابه در دست یکی از دوستان خواننده‌ام به این ساز علاقه مند شدم و پس از آن در پی یادگیری اصول نواختن آن برآمدم.

«رباب»سازی با وتر مویین

رباب خوزستان تنها ساز در ایران

محسوب می‌شود که جنس وتر آن مویین است و در خوزستان برای اجرای موسیقی سنتی عربی مورد استفاده قرار می‌گیرد.
در کتاب دایرةالمعارف سازهای ایرانی‌نوشته محمدرضا درویشی در مورد رباب خوزستان آمده است:
رباب که کولی‌های عرب زبان خوزستان آن را ربابه می‌نامند از خانواده سازهای زهی آرشه‌ای است.

این ساز از جمله سازهای رایج در میان عرب‌های خوزستان است و به نوعی از آن که کاسه فلزی دارد، گلن یا گالن می‌گویند. این ساز به جز خوزستان در تمام کشورهای عربی و شمال آفریقا نیز دیده می‌شود و رباب توسط عرب‌های ایرانی در خوزستان متداول شده است.
رباب در کشورهای دیگری همچون مراکش، یوگسلاوی، هندوستان، امریکا و جنوب، جنوب شرقی و شمال آفریقا نیز محسوب می‌شود که جنس وتر آن موسیقی سنتی عربی است و در خوزستان برای اجرای موسیقی سنتی کولی‌های عرب زبان خوزستان گاه به گاه می‌شود و رباب یکی (چند رشته از موی مستطیل فلزی ۴ لیتری روغن استفاده می‌کنند، قسمت‌های جانبی

با نام‌های دیگری دیده می‌شود. به طور کلی سازهای زهی یک وتری با کاسه‌های گرد یا چهار گوش از جمله سازهای بدوی مورد استفاده انسان در سراسر جهان هستند و انتساب آنها به فرهنگ خاصی، منطقی به نظر نمی‌رسد. در خوزستان دو نوع رباب با کاسه طنینی چوبی و کاسه طنینی فلزی مرسوم است.

رباب یا کاسه طنینی چوبی، کاسه‌ای چهارگوش دارد که در برخی نمونه‌ها اضلاع آن تقریباً عمود بر زمین هستند. دهانه کاسه چوبی با پوست پوشانده می‌شود. خرک نیز در نقطه معینی روی پوست قرار می‌گیرد. رباب یک وتر موی (چند رشته از موی دم اسب) دارد. این تنها ساز در ایران است که جنس وتر آن مویین است.

کولی‌های عرب زبان خوزستان گاه به جای کاسه چوبی، از گالن یا ظرف‌های مکعب مستطیل فلزی ۴ لیتری روغن استفاده می‌کنند، قسمت‌های جانبی رباب تنها ساز زهی بومی است که در خوزستان برای اجرای موسیقی سنتی عربی مورد استفاده قرار می‌گیرد. تمام فرم‌های سازی و آوازی با رباب قابل اجرا هستند و این ساز مهمترین ساز در همراهی آواز است.